

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№139
(19024)

2017 чылдың
ноябрь 28
вторник

Хүннүң үнери — 08:30
Ажары — 16:05
Хүн дурту — 7:35

Садар өртээ хостуг 12+

Кан? Каяа? Чүү?

ДУУН

АЧЫ-ДУЗА КОНЦЕРТИ

Дуун, ноябрь 27-ниң хүнүнде,
чу чогаадылга бажыңыга
дуза концерти болуп эрткен.
Аңа "Бис — көшкүн чоннуң
ери бис" деп бирги кино-
на тургузар дээн сорулга-
телевилелди боттанды-
дээш, аңаа хереглеттинер
и-төгери чыыры-биле, ук
ертти организастан эрт-
кен. Аңаа ТР-ниң В. Тока
симфониктиг оркестри,
иң Чазааның үрер хөгжүм
стри, У-шу федерациязының
илери, "Саяннар" ансамбли,
ий бит" бөлүү, Тыва нацио-
оркестриниң хөгжүмчүлери,
убликаның алдар-аттыг,
назылыг болгаш аныяк
стри ыры-шоорун, танцы-
ан күүседип, кайгамчык
н оюн-көргүзүгүнү бараал-
нар.

ЧАА ШИИ

Тываның ойнаарактар теат-
а Гарсиа Лорканың "Берна-
льбаның бажыңы" деп ши-
үндезилеп тургускан "Бер-
а Альба" деп чаа шииниң
и көрүлдеси болган. Ук
иң режиссеру Сюзана Оор-
чурукчузу Начын Шалык,
-хеп каасталгазын хакас
омер Зульфия Тодыкова
ан.

БӨГҮН

ҮШ ХОНУК АРТКАН

"Соорай хүрээлеңи" деп
вилелге 2018 чылда киржир
лерниң документилен
рь 28-тиң хүнүнде Кызыл
айның мэриязынга 09.00
ан 18.00 шакка чедир хүлээп
. Киржикчилерни хүлээп
ы үш хонгаш адакталыр
зин дыңнадып тур бис.

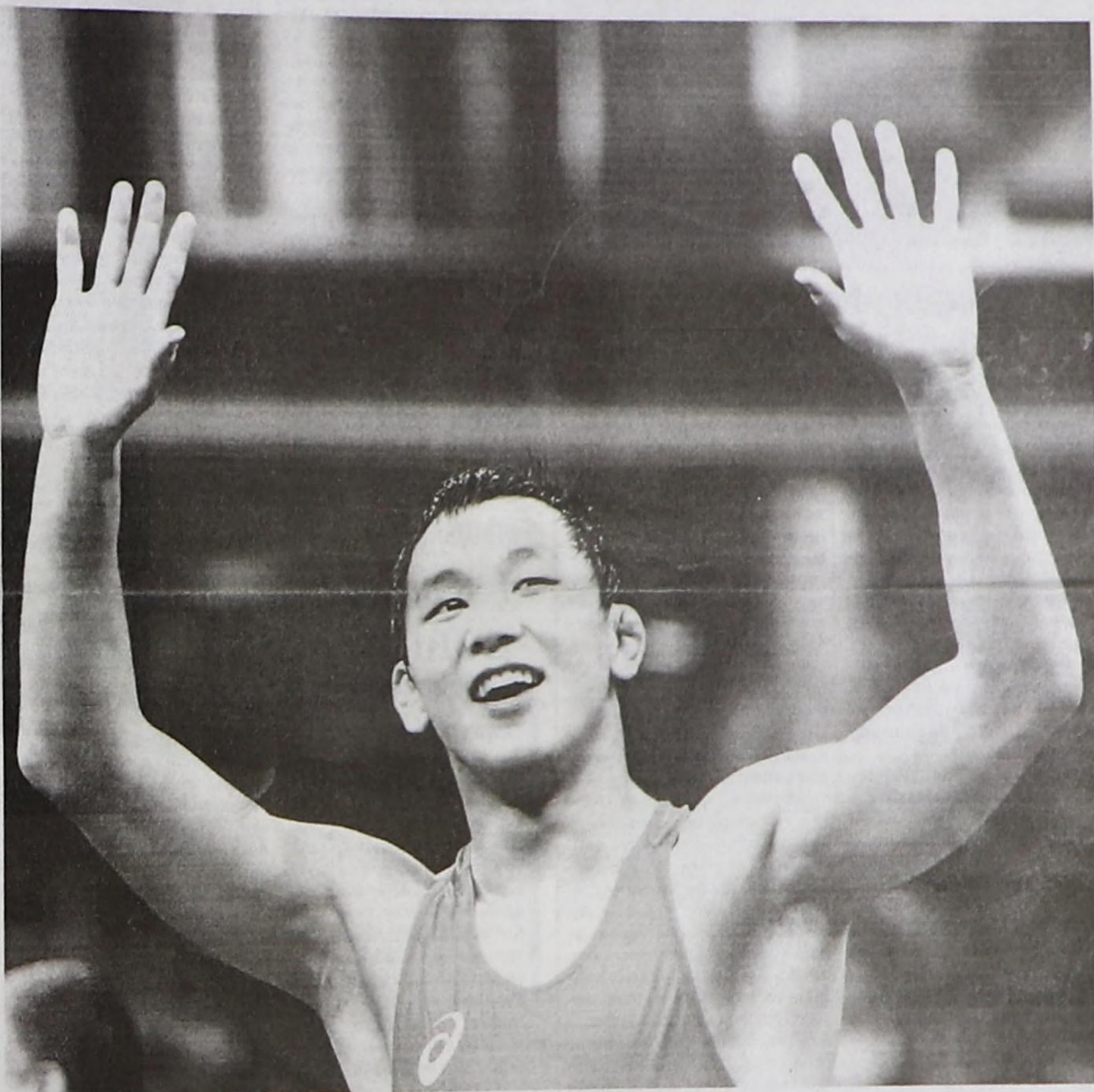
ДААРТА

ХУРАЛ

аарта, ноябрь 29-та, Кы-
коорайның Төлээлекчилер
пының залыга регламент
аш ниитилелдин айыыл
норуун тудар талазы-би-
омитеттериниң хуралы
п эртер. Аңаа чаагайжы-
а база 2018 чылда Кызыл
айның хүрээлеңин чаартыр
вилелдер болгаш програм-
р дугайың сайгарып чугаа-
р.

Тываның чоргааралы

ҮШ ДАКПЫР ДЕЛЕГЕЙ ЧЕМПИОНУ

Ноябрь 21-26 хүннеринде Польшага Грек-Рим, херээ-
жен база хостуг хүрештерге 23 харга чедир мөгелер
аразынга делегей чемпионнады болуп эрткен. Аңаа
Россияның олимпийжи чыынды командазының кежигүнү
Начын Куулар Молдованың, Американың, Моолдун,

Белоруссияның, Индияның мөгелерин бүзүрелдиг ой-
нааш, 3 дакпыр делегей чемпиону болган. Баштай
2016 база 2017 чылдарда шериглер аразынга делегей
чемпиону болган.
Эр хей, Начын!

«ШЫН» — ТӨӨГҮЛҮТ СОЛУН

Чагыдылга-2018

РЕДАКЦИЯДАН БОТТАРЫ КЭЭП
АЛЫР КЫЛДЫР ЧАГЫДАР БОЛЗА

Индекс	1 айда	3 айда	6 айда
11530 — хуу кижилерге	96,00	288,00	576,00
31730 — организацияларга	120,00	360,00	720,00

Хүндүлүг чонувус! «Шын»
солунну үезинде чагыдып
номчуңар!

ПОЧТА ТАВАРЫШТЫР

Индекс	1 айда	3 айда	6 айда
11530 — хуу кижилерге	179,83	539,49	1078,98
31730 — организацияларга	189,83	569,49	1138,98

Хүннүң медээлери

АНЫЯК ИЕЛЕРГЕ ПУТЕВКАЛАР

Тыва Республиканың Баштыңы Шолбан Кара-оол Иелер хүнүнүн бүдүүзүндө хөй ажы-төлдүг болгаш уруглар азырап алган өг-бүлелер-биле ужурашкан.

Бо хүннерде республикада 103 өг-бүлө 498 уругну азырап алгаш, кижизидип, өстүрүп турар. Тывалар бурун шагдан өскүс арткан ажы-төлдү боттарының ажы-төлү ышкаш азырап, өстүрүп алыр чаңчылын

ам-даа салбаан. Үжөн хар безин четпээн аныяк өг-бүлелер бо чараш чаңылды салбаанынга өөрүп турарын ол демдеглээн. Аныяк аваларга Иелер хүнү-биле байыр чедиргеш, оларга курортка дыштаныр путевкаларны сөңнээн. Ол ышкаш Таңды кожуундан 6 ажы-төлдүг Севекпиттерниң өг-бүлезинге машина садып алырынга материалдыг дузаны кадарын база ол аазаан.

РОССИЯНЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ГРАНТЫЗЫНГА ТӨЛЕПТИГ БОЛГАН

Тываның беш хөй-ниити организациязы Россияның Президентизиниң грантызын алыр.

Россия Федерациязының Президентизиниң 2017 чылдың грантызы дээш мөөрейниң ийи чадазынга Тывадан 22 хөй-ниити организациялары киришкен. Оларның аразындан бирги мөөрейге «Орус православ хүрээзиниң Кызылда епархиязы» шажын-чүдүлгө организациязының «Шажын-чүдүлгелер болгаш нациялар аразының эп-найыралын быжыглаары» деп төлөвилели тиилээн.

Ийги мөөрейниң түңнелдерин езугаар тиилекчилер санынче: «Тываның Журналистер эвилели» регионун хөй-ниити организациязы, «Хатико» дириг амытаннар камгалаар ниитилел» Кызыл хоорайның хөй-ниити организациязы, «Россияның студентилер бөлүктери» Аныяктарның ниити-российжи хөй-ниити организациязының Тывада регионалдыг салбыры, «Россияның Пенсионерлер эвилели» Ниити-российжи хөй-ниити организациязының регионалдыг салбыры кирген.

«Тываның Журналистер эвилелиниң тускай сөөк улустарның хөй-ниити библиотеканың баазында дыл болгаш этниктиг шатараазынар чокка кижилерниң үзөл-бодалдарын, хостуг чоруун хүлээп өөредир мобильдиг школа» деп төлөвилели дээш Тываның Журналистер эвилели РФ-тиң Президентизиниң 498940 рубль хемчээлдиг грантызын алыр болган.

Ук төлөвилел Тыва Республиканың хөй янзы аймактарлыг ниитилелинге бот-боттарын билчип деткижер чорукту, эп-найыралды быжыглаарынче угланган. Массалыг информация чепсектериниң ажилдакчылары ниитилелдин чырыдышкын талазы-биле боттарының ужу-дузалыын бодап билип, хөй нациялыг ниитилелди сырый каттыштырып быжыглаар кол кезек болур ужурулуг. Тываның

Журналистер эвилелиниң ол талазы-биле арга-дуржулгазы бар: оон тускай сөөк чоннарның хөй-ниити библиотеканында орус, тыва болгаш өске-даа дылдарда бижиттинген хөй-хөй материалдар – янзы-бүрү нациялыг, мергежилдиг, на-зы-харлыг кижилер-биле интервьюлар болгаш очерктер; чурт шинчилелдиг, төөгүлүг, этнографтыг ховар дээн чогаалдар, ол ышкаш фото-чуруктар болгаш телекадрлар бар. Ол бүгү дээрже төлөвилелдин ажил-чорудулгазында культураларны удур-дедир негтередириниң дээштиг өвээ болур. Россияның Журналистер эвилелиниң сайзыралынга үлүг-хуузу кириген кижилерниң, чаңгыс чер-чурттугларның төөгүлүг болгаш амгы үениң салым-чолдарының тодаргай чижектеринге үндезилеп, журналистер материалдарының маадырлары болгаш авторлары-биле аныяктарның ужуражылгаларын, дискуссиялар болгаш вики-ториналарны эрттирип турар.

Өөредилгелер-биле чергелештир республиканың хөй янзы аймактарлыг ниитилелиниң чыындызы – 2017 чылда «Россияның культуразы» деп федералдыг тускай сорулгалыг программа-биле деткигитинген «Азия төвүнүн кижилери» деп журналистичи ажилдарның алдыгы томун белеткеп турар. Ол амгы болгаш архив фотодокументилери-биле каттай тодаргай очерктер болгаш интервьюлар кирген энциклопедия хевирлиг 832 арынның ном. Хуу-салымнар кирген ол номнун чырыкче үнгени кижилерниң үзөл-бодалдарын, хостуг чоруун хүлээп өөредир мобильдиг школаның дыңнакчыларының, очерктер болгаш интервьюларның маадырларының база авторларының киржилгези-биле эртер республика деңгелдиг түңнел үндүрер байырлыг хемчегниң үндезини болур. Үндүрген номну республиканың 360 библиотеканынче дамчыдар.

gov.tuva.ru

Немелде профессионал өөредилгениң Красноярск крайның күрүнениң бюджет албан чери «Муниципалдыг хөгжүлдө институтунун» эгелээшкиниң Красноярск крайның губернаторунун администрациязы болгаш «Тус чер бот башкарылгазының бүгү-россия чөвүлели» бүгү-российжи хөй-ниити организациязы деткээни-биле Сибирьниң муниципалдыг шуулганын 2003 чылда тургускан.

Шуулганы тургусканының кол сорулгазы – көдээ болгаш хоорай муниципалдыг тургузулгаларны хөгжүдеринге тус черлерде муниципалдыг эрге-чагыргаларга дузалаары, тус чер бот-башкарылганын улам сайзырадырының айтырыгларын күүседикчи болгаш төлээлекчи эрге-чагыргаларның сайгарып чугаалажыры.

Сибирьниң VIII муниципалдыг шуулганы Красноярск хоорайга бо чылдың ноябрь 21-де болуп эрткен. Бо чылын оон темазы «Тус чер бот-башкарылганын хөгжүдеринге профессионал болгаш хөй-ниити курлавырларны каттыштырыры». 2017 чылда шуулганга Красноярск крайның болгаш Россия Федерациязының 13 субъектилеринден муниципалдыг эрге-чагыргаларның 500 төлээзи киришкен.

Мөөрей

АЙЫМ БИЛЕ ХҮНҮМ БОЛГАН – АВАМ, АЧАМ

Ноябрь 23-түн хүнүндө Тыва үндезин культура төвүнге Аныяктарның бот-идепкей чылынга база Адалар болгаш Иелер хүнүнге тураскааткан «Айым биле хүнүм болган – авам, ачам» деп мөөрей бичии назылыг уруглар болгаш оларның ада-иелериниң (өг-бүлелер) аразында болган. Ук мөөрей бо чылын ийи дугаар эртип турары бо. Аңаа ниитизи-биле 14 өг-бүлө идепкейлиг киришкенер.

Бирги «Визит карточкасы» деп мөөрейге командалар боттарының өг-бүлезиниң дугайын, кандыг-кандыг тускай чаңылдарлыын тус-тузунда чугаалап, чуруктарының таныштырылганын көргүскен.

Ийи дугаарында командалар езу-чаңылдар болгаш эр,

херээжен кижиниң национал идик-хептериниң дугайын чугаалап, аңгы-аңгы өңнерлиг кадактарның тус-тузунда кандыг уткалыг дээрзин тайылбырлап, аас чогаалын кымның кайы хире эки билиринге дээш оон-даа өске чүүлдерге адааннашканнар.

Дараазында эр хиндиктиг киржикчилер (адазы биле оглу) аът шалбадаарында адааннашкан. А херээжен улус дүк эзеринге мөөрейлешкен. Энир чылын ук мөөрейге дүк эзер хевир турбаан. Бо чылын Тыва төптүн ажилдакчылары киржикчи бүрүзүнге ээргиишти болгаш хойнун дыдып каан дүгүн баш бурунгаар белеткээш, мөөрейлештирген.

Мөөрейниң адак сөөлгү кезээ – чогаадыкчы салым-чаяанылар илередири болган. Аңаа

Мөөрей үзүндө.

Сибирьниң муниципалдыг шуулганы

ТЫВАНЫҢ ТӨЛЭЭЛЕРИ КИРИШКЕН

Сибирьниң VIII муниципалдыг шуулганынга Тыва Республиканың муниципалдыг тургузулгаларының удуртукчулары Бай-Тайга кожуундан Сергей Салчак, Ак-Довурак хоорайдан Алевтина Куулар, Эрзин кожуундан Нина Ужук, Чаа-Хөл кожуундан Алевтина Чамбал, Чеди-Хөл кожуундан Юрий Хурмаа, Чөөн-Хемчик кожуундан Доржу Моңгуш, Тожу кожуундан Наталья Грек, Тес-Хем кожуундан Чодураа Доңгак, ТР-ниң муниципалдыг тургузулгаларының ассоциациязының чөвүлелиниң даргазы Аяс Мөңгө, ТР-ниң муниципалдыг тургузулгаларының ассоциациязының чөвүлелиниң күүсекчи директору Равиль Опан-оол олар киришкеш келгенер.

«Сибирьниң VIII муниципалдыг шуулганынга тус чер бот-башкарылга органның бот-тандырып турар төлөвилелдери-биле таныжып алыр аргалыг болдувус – деп, Красноярск хоорайга эрткен шуулганга киржилгезиниң дугайында Бай-Тайга кожуунун Төлээлекчилер хуралының даргазы Сергей Салчак чугаалаан. – Красноярск крайның Балахта районнун

Кожаны советтиң бот-онаал төлөвилелин дыка сонугарда Кожаны советтиң девискээрин чурттап турар хамааты бүрү тус черниң бюджетинге 1 рубльди бодунун эки туразы-биле кыргарга, аңаа Красноярск крайның бюджетинден 5 рубльди нем бээр, тус чер советиниң болгаш районнун бюджетинден база немделер бар. Кожаны советт бюджети, Тывада ышкаш, шөлүг эвес. Боттарының чурттуурар девискээрин чаагайжы дарынга, орук септээринге дээр өске-даа улуг эвес ажилдар херек акшаны Кожаның чуртакчы чону ынчаар чыып тур болду. Бо төлөвилел биске ба тааржыр деп көрдүм».

Тес-Хем кожуунун Кур-арбанның чурттакчылары боттарының чыгган акшазы-биле улуг эвес клуб тудуп алган болгай. Тываның суурларын чурттакчыларының мындыг язылыг эгелээшкиннерин сум кожуун, республика бюджеттеринден деткиир болза, дыка хөй акша-төгөрик негеве ажилдарны Кожанының чуртта чыларының үлегери-бил бүдүрүп ап болур-ла-дыр.

Бистиң кор

Дүк ээрип турары.

командалар ырлап-шоорлап, самнап-хөглөп, чок-ла болза бир оюн-тоглаа көргүзеринге адааннашканнар.

Жюри кежигүннериниң түңнээни-биле алырга, мөөрейниң үшкү черинге Чаяна, Чингис оглу Каң-Болат Ховалыгларның өг-бүлөзи төлөптиг болган. Ийги черге Данчай, Азияна оглу Айдың Оюннар төлөптиг болган. Бирги черни Күнөт, Алдынай уруу Айкүнөл Чичкановтарның өг-бүлөзи чаалап алган. «Айым биле хүнүм болган – авам, ачам» деп мөөрейниң эң-не дээди шаңналынга Начын, Альбина уруу Надежда Монгуштарның өг-бүлөзи төлөптиг болуп, ук мөөрейниң бо чылгы кубогун чаалап алганнар.

Эрес КОЛ.

ТР-ниң прокуратуразында

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

Тыва Республиканың прокуратуразының «Чуртталга-коммунал ажил-агыйы. Чуртталга-коммунал ажил-агыйының ачы-дузаны алыр талазы-биле хамаатыларның эрге-ажыктарын хандыраары» деп II ажык шуулганы ноябрь 24-те болуп эрткен. Аңаа Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчызы Аяс Чудаан-оол, Тыва Республиканың Дээди Хуралының энергетика, транспорт, чуртталга-коммунал ажил-агый талазы-биле комитетинин даргазы Алдын-кыс Конгар, «Бүгү-российжи улусчу фронтунуң» Тыва Республикада «Чуртталганың хүн бүрүдө шынары» деп ажилчын бөлүүнүң удуртукчузу Александр Буланкин, Тыва Республиканың тудуг болгаш чуртталга-коммунал ажил-агыйының сайыдының бирги оралакчызы Тамара Авыда, чуртталга-коммунал адырының организацияларының удуртукчулары база киришкен.

Республикада, эң ылаңгыя айысылал Кызыл хоорай-а чуртталга-коммунал ажил-агыйының адырында кылдап турар башкарык-компанияларның болгаш хе-даа организацияларның лазындан чуртталга-коммунал ажил-агыйының ачы-дузаны алыр талазы-биле хамаатыларның эрге-ажык-тарының административтиг чүмү үрээшкннери хөй дээр-Тыва Республиканың про-роору Александр Боровков, улганың ажилын эгелеп тура идеглээн.

Чуртталга-коммунал ажил-агыйының ачы-дузаны башка-кчы компанияларның бол-чуртталга бажыңнарының тежилгелери дээр органи-зацияларның багай чедирип-тарының дугайында хамаа-ларның прокуратура орган-ының кириген хомудал бил-ришкннери чылдың-на үдөп турар. 2014 чылда – 113, 15 чылда – 162, 2016 чылда 59, а 2017 чылдың эрткен 10-арында – 243!

Бо чылдың 10 айларында республиканың прокуратура ажилдакчылары чуртталга-коммунал ажил-агыйының ады-рынга хоойлу-дүрүмнүң 364 хажыдышкыннарын илередип тыпкан. Чуртталга-коммунал ажил-агыйының ачы-дузаны чедиреринде 165 хажыдыш-кыннары эдер дугайында са-гындырылганы башкарыкчы компанияларга болгаш эште-жилгелерге берген, 22 херек-ти арбитраж судунче кириген, хоойлу-дүрүмнүң актыларының 9 хажыдышкыннын күш чок болдурган, шак-ла ыңдыг 22 херекке удурланганын прокуратура илереткен.

Прокуратура органнының хынааны башкарыкчы ком-панияларның шуптузунда ком-мунала ажил-агыйы ачы-дузаның төлевир документиери Рос-сия Федерациязының чурттал-га-коммунал ажил-агыйының кодекзинин 155-ки чүүлүнүң негелделеринге дүүшпес, олар-ны компаниялар боттарының күзээни езугаар кылып турганнар. Россия Федерациязының

Чиңгине прокуратуразының Сибирь федералдыг округ-та эргелели-биле кады Ты-ва Республиканың прокура-туразының республиканың Та-рифтер талазы-биле албан че-ринге эрттирген хыналдазының түңнелинде ачы-дуза дээш өртектерни (тарифтерни) бо ал-бан чери барымдаа чокка өзе-р талазынче көвүдөдир санааны илерээн. «Тываэнерго» АН, «Ты-ваэнерго» АН, «Кызылская ТЭЦ» АН, «Управляющая ком-пания «ТЭК-4» болгаш «Водока-нал» КХН оларның 305 миллион рубль түңнүг артык чарыгдалда-рын Тыва Республиканың Тариф-тер талазы-биле албан чери хы-навай, коммунал ачы-дуза та-рифтеринче кири санаан болган. Коммунал ачы-дузаның өзүп турарында Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албан черинин үлүг-хуузу база бар.

Чуртталга-коммунал ажил-агый адырын чылыг болгаш энергия курлавырлары-биле хандырып турар организация-ларның ажилын Россия Фе-дерациязының Чуртталга ко-декзинин 20-ги чүүлү езугаар Тыва Республиканың Күрүнениң чуртталга инспекция албаны хы-наар ужурул. 2016-2017 чылдар-да бо албан чери хыналдаларны планнавааны болгаш чорутпаа-ны прокуратура органнының хыналдазының түңнелинде иле-рээн.

Тыва Республикада хөй квар-тиралыг бажыңнарының сеп-телгезинин коммерциялыг эвес фондузунуң амгы чиңгине ди-ректору ооң эртем-билиинге, амгы ажилының стажынга ха-маарыштыр ук албан-дужаалга ажилдаарына негелделерге дүүшпес болганы база проку-рор хыналдаларының үезинде илерээн.

Республика прокуратура-зының хыналдаларының үе-зинде илереттинген чурттал-га-коммунал ажил-агый ады-рында хоойлу-дүрүм хажы-дышкыннарынга хамаарыш-тыр дыңнадыгы Тыва Респуб-ликаның Чазаның Даргазының адынче чоруткан.

Тываның чонун дүвүредип турар чуртталга-коммунал ачы-дузаның шынарының болгаш өртектеринин дугайында чидигай-тырылганы Тыва Республиканың прокуратуразының «Чуртталга-коммунал ажил-агыйы. Чурттал-га-коммунал ажил-агыйының ачы-дузаны алыр талазы-биле хамаатыларның эрге-ажыкта-рын хандыраары» деп II ажык шуулганынга чугаалажып көргөн. Бо чидиг айтырылганы дараа-зында дискуссия блоктарынга аңгылаан: «Чедирген коммунал ачы-дузаны дээш төлээринин чурумунуң байдалы», «Хөй квар-тиралыг бажыңнары башка-рып тура, күштүг бооп турар хоойлу-дүрүмнү башкарыкчы компанияларның күсүдип ту-рары», «Тыва Республиканың девискээринде хөй квартиралыг бажыңнарының капитал септелге программазын боттандырып турары».

Чоннуң хүн бүрүдө амыды-рал-чуртталгазынга бо чугула айтырылганы канчаар шиит-пирлезе чогуурул деп чугаага прокуратура ажилдакчыларын-дан аңгыда, республиканың одаар чүүл болгаш энергетика сайыдының оралакчызы Саин Седип, «Тываэнерго» АН директору Карим Саган-оол, «Тываэнерго» АН-ниң ди-ректору Денис Садиков, Тыва Республикада хөй квартиралыг бажыңнарының септелгезинин коммерциялыг эвес фондузунуң чиңгине директору Мерген Да-ба, «Енисей» МУБ-туң кол ин-женери Екатерина Шевелевич дээш өске-даа харысалгалыг ажилдакчылар киришкен.

Тыва Республиканың про-куратуразының «Чуртталга-ком-мунал ажил-агыйы. Чурттал-га-коммунал ажил-агыйының ачы-дузаны алыр талазы-биле хамаатыларның эрге-ажыкта-рын хандыраары» деп II ажык шуулганынга дискуссия комму-нал ачы-дуза хереглекчилери хамаатыларның эрге-ажыктарын хүндүлөп көөрүнче база бир ба-зым болганы чугаажок.

Тыва Республиканың парлалга албаны.

Шокар медээлер

ЯПОНИЯГА ХҮРЕЖИР

Ноябрь 24-26 хүннеринде Турцияның Анкара хоорайга Европаның Кубогу дээш дзюдога 8 шыырак командаларның ара-зынга Россияның командасы 2 дугаар черни алган. Россияның командасы дээш 73 килге Саян Ондар чедишкнниг хүрешкен. Ол ам декабрь айда Японияга болур «Улуг шлем» деп маргыл-даага белеткенип эгелээр. Саян-га чедишкннерни күзедивис!

ЧАЛЫЫ ЫРААЖЫЛАР

Республиканың Р. Кенден-биль аттыг уран чүүл школа-зының «Эртин» бөлүү аныяк талантыларның «Көк куш» деп бүгү-российжи мөөрейинге кирип баргаш, национал бот-тускайлаң хөөмей-сыгыды-биле көрүкчүлери болгаш мөөрейиниң жюри кежигүннеринин бидик үнелелин чаалап алган. «Эртин» аас чогаал бөлүүнде уран чүүл школазының 9-ку класының өөреникчизи Алдын-Херел Да-дар-кыс, 6-гы классчы Байлак Куулар, 5-ки классчы Мөгөпөй Чооду, 4-кү классчы Бай-Белек Кара-Сал кирип турарлар. Бөлүктү уран чүүл школазының хөөмей класының удуртукчузу Эртин Тумат баштап чоруур.

Иелер хүнүнде

МЭЭҢ МЕРГЕЖИЛИМ

Бо чылдың ноябрь 25-те Кызылдың оң талазында «Ени-сей» аттыг культура одаанга «Мергежилге бердинген херээ-кен» деп хоорай чергелиг мөөрей болуп эрткен. Хоорайның эрээжен чонун хөй-ниитинин амыдыралына кирип, чоннуң культуразын бедидеринге идепкейлиг кирижин бедип алыры — мөөрейиниң кол сорулгазы.

«Херээжен киж дээрге бүгү-чараш чүүлдүң эгези. Чырык кырында эң-не кол киж ирээжен. Херээжен кижиге нээр болза эр киж кым-даа с-тир. Чүге херээжен кижини ашсынар сен деп айтырыга дээрге кыс киж кандыг-байдалда онзагай, чараш кезээде харыылап чоруур» — деп чылыг-чымчак сөстөр-е иелерге бедик үнелелди бишаан, херээжен чонга ырын чедиргеш, Константин Моновтуң «Жди меня» деп үүү-биле Анатолий Серен-рейни ажиткан.

Мөөрейге ниитизи-биле аңгы-аңгы мергежилдиг эрээженнер киришкен. Кы-хоорайның 17 дугаарлыг-лгал» уруглар садының ки-

жизидикчи башкызы Аяна Ро-мановна Кара-Сал, 15 дугаар школа-лицейиниң химия башкызы Азияна Александровна Намы, 8 дугаарлыг уруглар садының кижизидикчи башкызы Чаяна Шораановна Дондук, хоорайның оң талазында библиотеказын эргелекчизи Аяна Олеговна Хертек, 8 дугаарлыг уруглар садының хөгжүм башкызы Тайгана Вадимовна Бак-Лама, Кызыл хоорайда инвалидтер ниитилелиниң даргазы Алена Дандар-ооловна Седип, 16 дуга-арлыг школа-лицейиниң орус дыл башкызы Сюзана Иргитовна Көк-Кыс, РФ-тиң Президентизинин Кызылда кадет училищезинин даштыкы дылдар башкызы Ва-лерия Викторовна Кулундарий олар киришкен.

Мөөрейиниң негелдезин езу-гаар киржикчи бүрүзү ал-бодун, өг-бүлезин болгаш ажил-агы-йын, мергежилин таныштырган. 2017 чылды Россияда экология чылы кылдыр чарлаан. Ынчан-гаш мөөрейиниң ийи дугаар кезээнде киржикчи бүрүзү эко-логияга хамаарышкан боттарының чогаадып кылып алганы видео-роликтерин көргүскен. Ооң соон-да уран талантызын, ажилдаар-да кедер хевин, байырлал баар-да кедер каас хевин бараал-гатканнар. Уран талантызын көргүзүп тура, ырлап-шоорлап, танцылап, шүлүктөп, чураан, даараан чуруун-даа көргүскен иелер бар.

Түннелинде «Тиилелгеже чүт-күл» деп номинацияны Азияна Кара-Сал, «Эң-не талантылыг» деп номинацияны Чаяна Дондук, «Ажылдап кедер костюм» деп но-минацияны Аяна Хертек, «Мага-данчыг чараш» деп номинацияны

Алена Седип, «Бойдушту камнаары» деп номина-цияны Тайгана Бак-Лама, «Эң-не чараш байырлал хеви» деп номинация-ны Азияна Намы, «Көрүкчүнүң үнелели» деп номинацияны Сю-зана Көк-Кыс алганнар. «Мээң мергежил» деп номинацияны РФ-тиң Президентизинин Кы-зылда кадет училище-зиниң даштыкы дыл-дар башкызы Валерия Кулундарий алгаш, мөөрейиниң тиилекчизи болган. Киржикчилерниң белеткели шыырак бол-ганындан мөөрей бедик деңгелге эрткен. Кир-жикчи бүрүзүнүң мерге-жилге бердингенин, ынаан магадап ханма-дым.

Айдың ОНДАР.

Валерия, Андрей Кулундарийлер.

Хоочуннуң дүвүрели, кыйгырыы

АДА-ИЕ КАНДЫГ БОЛУРУЛ...

Мен 1960 чылда Кызылдың башкы училищезин дооскаш, Сүт-Хөл кожуунуң Бора-Тайга болгаш Ишкин школаларына он ажыг чылдарда ажилдадым. Ол үеде бичии уругларга "А" деп үжүктү өөредир, тайылбырлаар, көргүзөр үжүктөр, материалдар-даа, ол үжүктөргө хамаарышкан чуруктар-даа чок турган. Башкы кижиге боду чуруур, бижири, парлаар үе турган чүве. Чижээлээрге, "А"-ны өөрөнгөн болза аътты азы аякты башкы боду чуруур алыр. 36 үжүктү өөредирде, ыңча чурукту чуруур апаар. 30 өөреникчиге демир-үжүктү канчаар тударын тайылбырлап, кижиге бүрүзүңгө чедип, барып эптештир тутсур. Ол үеде уруглар садтарына үжүк-бижик өөрөтпөс турган. Ынчангаш бирги классчылар "А" деп үжүктү-даа танывас болур. Амгы үеде школага бир класс-тар өөредир белең апарган. Уруглар садына барып турган чаштарны үжүк-бижикке өөредип каан болур. Оон аңгыда көргүзүг материалдары база канды-

зы-даа бар апарган. Ол үеде үжүглелди доозупкаш, "Тергин номчулга" деп мөөрей болур. "Үжүглел байырлалын" эрттирип, илдик чокка номчаан тергин-нерни шаңнап мактаар.

Ооң соонда Кызылдың башкы институтунуң филология факультетин 1970 чылда дооскаш, Алдан-Маадыр ортумак школазына улуг класстарга тыва дыл, тыва чогаал, төөгү башкылап ажилдай бердим. Өөреникчилерге шынарлыг, быжыг билиг бээр сорулгалыг чордум. Ынчангаш кичээлдерге дыка белеткенир турган мен. Доостурган өөреникчилерим башкы университетиниң салбырынче кандыг-даа бергедээшкен чокка дужаап кирип алганнар. Кимаа Биче-ооловна Март-оол мээң өөреникчилеримниң школадан алган билии шыырак деп түңнел үндүрерге, ажылым халас барбаан-дыр дээш дыка амыраан мен. Шынап-ла, өөредип каан өөреникчилерим дээди эртем-билиг чедип алгаш, чедишкенин ажилдап, амыдырап чоруу-

рунга чоргаарланып чор мен.

Тыва дылын орта билбес, өске дылдар-биле холуп, бокталдырып чугаалаар улус эвээш эвес апарган. Ынчангаш сөөлгү үеде төрзэн дылывыска хамаарыштыр дүвүрөп чоруур апардым.

1980-1990 чылдар үезинде тыва дылды чидирбейн, хажытпайн, шын өөредип, экижидер деп чугаалаар чоруп турган. Ынчалза-даа чүү-даа бүтпээн. Ол чугаалаар өшкөн.

Эскериичел улус тыва дылывыстың чидериниң кырында келгенин билип турар. Тыва дылды шуут билбес тывалар хөй. Бо бүгүнү бистиң Тываның Баштыңы эскерип, Улустуң чогаалчызы А. Даржайның саналын деткип, тыва дылдың чылын, тыва дылдың хүнүн чарлап, чарлыын үндүргөн.

Тывавыстың Баштыңының Тывыгырын, сагынгырын. Тыва дылды өөредиринге Дыка эки санал кириген. Аңаа бистер катчып, деткип, Амыраанывысты чүге

деңнээр.

Тыва дылдың чылын чарлап, Тыва дылдың хүнүн кылып, Тыва чоннуң уттундурган Чараш, чаагай чаңылдарын Катап база эгидээл деп Баштыңының чарлыы үндү.

Баштыңывыстан үлегер ап, Бистер база тыва хепти Даарадып, кедээлиңер!

Тыва дылын шуут билбес, шын эвес, бокталдырып чугаалаар чоруктар ада-иелерден эң-не кол хамааржыр. Ада-ие тыва дылын билбес болза, ажы-төл база билбес болур. Ажы-төлүңерге суртаал ажилдарын кылып, төрзэн черинге ынакшып, тыва дылына чоргаарланып, шын чугаалаар кылдыр кижизидип, өөредир, ада-иелер!

Төрүп алган төлүвүстү Төрзэн дылга өөредир деп Ада-иеге бүгүдөгө Артык эвес чагып каалы.

Төрзэн дылын билбес болза, Төрөлчондан хоорлур апаар. Төрөлчондан хоорлур болза, Төөгүзүн билбес болур. Төөгүзүн билбес болза, Төрзэн чуртувус бистии

боор бе?

Тываның Баштыңы Ш.В. Ка-

ра-оол эң-не аныяк, сагынгыр-тывынгыр, ажил дээнде тура дүшпөс, каяа-даа четтигип чоруур, чон-биле сырый харылзаалыг, улугну улуг деп хүндүлээр, бичиилерни чассыдып эргеледир, дыл-домаа чедиргир, орус, тыва дылдарга арыг чугаалаар удуртукчу.

Баштыңывыс Ш.В. Кара-оолдун авазы-биле кады өөренип чораан улус бис. Авазы Анай Балчыровна өөренип тургаш, бүгү-ле чүүлдерге идеп-кейлиг, сагынгыр-тывынгыр, эгелекчи үзел-бодалдыг, эки өөредилгелиг чораан кижиге, Амгы үеде чедир аралажып, эдержип чоруур бис.

"Ада-ие кандыг болурул, ажы-төл база ыңдыг болур" дээр-ле болгай. Оглун эртем-билигиг баштыңы болу бээр кылдыр кижизиткен. РФ-тиң Президентизи В.В. Путинден хөй удаа орден, медальдарны ап келгенин билир-ле болгай бис. Ш.В. Кара-оолдун ада-иезиниң ажы-төлүн шак ыңчаар кижизидип, төрзэн дылына арыг чугаалаар кылдыр өөредип кааны чоргааранчыг.

Хөвөң ООРЖАК,

Күш-ажылдың хоочуну,
Кызыл хоорай.

Бодаалдар

Тываның улустуң чогаалчызы А.А. Даржайның саналы-биле Тыва Чазактың доктаадып кааны ноябрь 1-де — тыва дыл хүнүнде чогаалчы хүлээлгем күүседип, Кызылдың 2 дугаар школазына республиканың тыва дыл башкыларының мурнунга, Улусчу чогаалдыг бажыңына Тываның хөй-ниитизиниң мурнунга тыва дыл дугайында бодумнуң чамдык бодаалдарымны илереттим. Ол бодаалдарымның кол утказын солунга бижип көрейн.

Сөөлгү 10 чылдар иштинде делегейде кижиге чурттап турар диптериниң шуптузун кезээш, хөй чоннар-биле кыска-даа бол үе иштинде харылзашкаш, дыл дугайында мооң мурнунда бажымга кирбейн чораан чаа, ону элдептиг деп-даа болур, бодаалдар тыптып келгенин чугаалаксадым. 1960 чылдарның бирги чартында өөренип турганым Суг-Аксы школазына 2-3 чыл иштинде биске немец дыл өөредип турган чүве, ону бо назынымда ажыглап-даа көрбээн мен. Амгы үеде делегейде англи дылды каяа-даа, кандыг-даа күрүнеге, кандыг-даа чоннар делгереңгейи-биле ажыглаар болду. Думчукка тулганда, бызаа сугжу дээр, 61 харлыымда англи дылды бодум өөренип эгеледим, Ам каяа-даа чорааш, аспас, читпес кылдыр ол дылга дылдажып болур мен. Өске күрүнелер, өске чоннар аразына баар кижиге ыңча чонну хүндүлөп, оода амырменди сөстөрүн өөренип албас болза, талаар апаар.

Бистиң альпинисчи команда-выста үш кижиге: англи, француз, немец, моол дылдарда чугааның утказын илип аптар кылдыр билир-даа турган болзувусса, үстүнде бодаал-биле араб, чөөн Африканың суахили, испан, непали, тибет, кыдат дылдарга бир каш сөстөрүн өөренип ап турдувус. Англи дылды херек кырында улам быжыглаары-биле Непалдың төвү Катманду хоорайга каш хондур артып калгаш, албан-биле хоорай кезип, улустан чугаа эреп чоруп-даа турдувус.

Тыва дылдың амгы үеде чедишкениннериниң дугайында маңаа биживейн, ону дыл эртемнеринге арттырып кааш,

мындыг саналды илередиин. Кыдат дылды өөренип эгелээримге, кыдаттар кажан-даа өске дылдарның сөстөрүн очулдурбас улус чүве-дир. Олар даштыкы сөстөрүн канчаар дыңнаар болдур, шак ыңчаар дөмейлештир адап аар. Бисти бодай-дыр мен, өске дылда сөстөрүн кызып-кылайып тыва дылче очулдуруп чадажып-ла турар бис, тыва дыл арыг болзун дээш. А кандыг-даа дыл ниитилелде боду сайзыраар бижиттинмээн хоойлулуг, ол эрге-чагыргага, кандыг-даа күрүне хоойлузунга чагыртпас, мындыг. Ооң ужуң шагда-ла орус чон 100-200 чылдар бурунгаар-ла тыва сөстөрүн, ылаңгыя чер аттарын, боттары канчаар дыңнаар болдур, ыңчаар бижип алганнар. Шагаан-Арыгны — Шагоннар деп, Арыг-Үзүүн — Аргузуун деп, Эргек-Дыргак тайгазын — Ергаки кылдыр чер-чурт чуруу картада хамаанчок, орук кыдында безин бижип алганнар. Шак мындыг чижекте чүс-чүзү-биле адап боор бис.

Тыва сөстөрүн өскээр адап-тарга, чүү-даа канчалбаан: хем-даа келдейбээн, чон-даа чолдайбаан. Бистер ол орус чоннуң адап алганын езугаар боттары-выс «Чаданнап», «Шагоннарлап», «Ергакилеп» турар апардывыс. Даштыкылар хөөмейни безин очулдурбайн, ол хевээр адаарлар ийик чоп. Альпинизмде болза, даштыкы кижиге адын, чер адын албан-биле скобка иштинге англи дылга кожа бижип каар чүве. Чижээ, Эндрю Лок (Andrew Lock) дээн хевирлиг. Ынчангаш мээң саналым — даштыкы сөстөрүн (политиканың, эртемнериниң, культураның, янзы-бүрү технологияларны, техниканың, бүдүрүлгелериниң дээш оон-даа өске адырларны)

ТЫВА ДЫЛЫВЫСЧЕ ЧЫРАН АРГА-БИЛЕ

тыва чугаа дылынче очулдурган ажыг чок. Ол дээрге, тывалап чугаалаарга, аас човаа-дыр. Ам бо хүннерде он-он чаа даштыкы сөстөр бистиң медреселивисче хүн бүрүде шургул кирип-ле турар. Оларны бис кажан-даа төдү очулдуруп шыдавас-даа бис, анаа-ла кырып каар бис. Даштыкы сөстөрүн ол хевээр адап арттыраарывыс дээрге, ол чоннуң дылын, сөзүн хүндүлөп артканывыс ол ышкажыл.

Республикада «тивалар орус дылды чегей билир» деп хоозун дүвүрээзин бар-дыр. Ол түңнелди кандыг янзылыг, кандыг арга-биле тодаратканыл? Орус дылды кымның канчаар билерин доп-дораан көргүзүптер тускай дериг-херексел бар бе? Мен-не ыңдыг чүве дыңнаваан мен. Чүгле школачыларның орус дыл хамаанчок, кандыг-даа эртемнерге билииниң кошкаан, шыыраан башкылар тодарадыптар болбайн аан. Бир эвес тивалар орус дылга кошкак турган болза, муң-муң тивалар колледжтер, техникумнар, институттар, университеттер, академиялар дооскан дипломнарны канчап холга алганнарыл? Чамдыктары чаңгыс эвес дипломнуг. Янзы-бүрү адырларның эртемденнери база-ла орус дылда камгаланганнар болгай. Россияның өөредилге черлеринде башкылаашкын орус дыл кырында чоруп турарын кедергей эки билер бис. Бир эвес бир албан черинде, чагыргада, кандыг-даа ажилда бир ажилдакчы багай орустаар болза, удуртукчу ону чүге хүлээп алганыл? Удуртукчунуң бодунуң буруздур, эки орустаар улустан шилип аар болгай.

Амгы Тывада орус дыл эвес, тыва дыл езулуг дүвүреничиг байдалда. Аныяктар болгаш чаштар аразында. Оларны долганып

турар хүн бүрүнүң информастыг дериг-херекселдери: телефоннар, айфоннар, смартфоннар, компьютерлер, планшеттер, телевизорлар тывалавас болгай, шупту орус дылда. Кызылда уруглар садтарында эгелеп орус дылда кижизидилге чоруп турда, ыңдыг болбас арга чок. Ынчангаш тыва дылды билген, өөрөнгөн ажыг чүл деп айтырыг оларның мурнунга тургустунуп кээрге, «ооң ажыг чок» деп харыыны амыдырал боду берип турар. Тыва езу-чаңылдарны, Тываның төөгүзүн орус дылда кайыын-даа номчуп ап болур арга амгы үеде бар-дыр. Кандыг-даа дылды өөренир дизе, бир дугаарында чылдагаан хереги билдингир-дир. Бо тывызыктың баажызын тыппайн турар-дыр бис деп билип тур мен. Тыва иштинге олуруп тура мону сайгарары белең эвес-ле харын. Тыва аныяктарны, чаштарны бодунуң ие дылын оода чугаага ажыглаар, билер кылдыр чаңгыс мындыг чыран арга бар деп бодай-дыр мен.

Төөгүден тура тиваларда «үш» деп ыдыктыг сан бар: үш ак чүве, үш кызыл чүве, үш кара, үш орук дажы, үш эртем, үш дүрген, үш тудуу, эр кижиниң үш оюну дээш баар. Чаштарның, аныяктарның төрзэн тыва дылына сонургалын оттурарда, «үш» деп санны ам база ажыглаар уjurлуг бис. Амгы дыл-биле алырга, чурагайлыг технологияны, дээрим ол. Мээң саналым, кыйгырым бо: амгы салгалдың тыва кижизи үш дылды: тыва, орус, англи дылдарны билер уjurлуг! Өске — англи дылды сонургай берген кижиге бодунуң тыва дылын база сонургаар апаар, психология талазы-биле алырга. Тыва чугаа дылын билер дизе, хөй-даа эвес, 50-60 тыва сөстөрүн янзы-бүрү

туруштарлыг кылдыр солуп өөренип аарга-ла четчир деп бодай-дыр мен. Ынчангаш-ла шаанда Сүт-Хөл орустары арыг тивалаар турганнары ол. Англи дыл амгы үеде кымга-даа херек дээрзин шынзыткан-даа ажыг чок. Ооң амыдыралга ажык-дузазының дугайында чаңгыс чижек кириейн. Чээним Омак геолог эртемниг болгаш англи дылды боду өөренип алгаш, «Газпромбанк» компанияның чарлаан мөөрейинге тиилээш, даштыкы күрүнелерге ажилдаар аргалыг болган. Англи дыл билер деп чүвениң ажык-дузазы бо-дур, делегейниң кандыг-даа булуңнарына ажилдап, амыдырап болур.

Тыва дылдың амгы дүвүреничиг байдалче киргени — республиканың «Өөредилге дугайында» Хоойлузунда мынча деп каан: «... Тываның өөредилге системаның тургузуп бергени-биле, өөреникчилерге төрзэн дылын өөренир база төрзэн дылын өөренирин шилип алыр кылдыр байдалды тургузуп бээр». Бо Хоойлуда тыва дылды өөренири кончуг будулгаазының кылдыр бижиттинген. Чечняда, Татарстанда, Соңгу Осетия-Аланияда, Карачаево-Черкесияда, Калмыкияда, Кабардино-Балкарияда, Ингушетияда, Дагестанда, Адыгеяда оларның Хоойлулары-биле «төрзэн дылын албан-биле өөренир» деп бижип каан. Бистиң Хоойлувусту алгаш көөрге, тыва дылывысты Дээди Хуралдың депутаттары бодунуң өөредиринден сезинген ышкаштыр. Ону амгы республика депутаттары эдип-чазап ап боор арга бар. Чүгле бистер — бөдүүн чон ону күзеп, негээр болзувусса, Россияда өске автономнуг республикалар дег, төрзэн дылывысты чоргаарал-биле хоойлу езугаар өөренип, шиңгээдип болур-дур бис.

Маадыр-оол ХОВАЛЫГ,

Тываның улустуң чогаалчызы.

Кайгал-оол МАҢНАЙ.
Кызыл хоорай.

Чогаалчыга музей

АЛДАР-АДЫН МӨҢГЕЖИТКЕН

МУЗЕЙ - БУЛУҢ

Эрген Санчыт-оолович Монгуш

Черби ортумақшколазының башкылары база чогаалчылар.

Ноябрь 24-түн хунунде Кызыл кожуунун Черби ортумақ школазынга Монгуш Санчыт-оолович Эргептин 95 харлаан ою-биле чергелештир ооң хей-хей чылдарда кылып чораан ажил-ижиниң үре-түннели, чырыкче үндүрген номнары болгаш эдилеп чораан эт-херекселдери делгеттинген музей-булуңун байырлыга жыдышкыны болган. Аңаа хундүлүг аалчылар болуп, Тываның улустуң чогаалчызы Черлиг-оол Чашкынмаевич Куулар база Россияның Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, "Башкы" сеткүүлдүн редактору Сайлыкмаа Салчаковна Комбу келгеннер.

ТР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, "Күш-ажылдың хоочуну" деп медальдың эдилекчизи, "Оглаа-Доруг", "Өдүгөнде чайлаг", "Ус-кушкаш", "Кескинди хлеб", "Таңды-Уулань кижилери" болгаш "Эр кара эзирлер" деп номнарының автору Монгуш Эргептин алыс төрттүнген чурту Чөөн-Хемчик кожуунун Хөндөргей сумузу. "Эр кижини назынының дургузунда тос хемни кежип, тос арты ажар — улуг үүлени бүдүржүр ужурулуг" дижир. Монгуш Санчыт-оолович ыраккы Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик кожууннарындан эгелээш, Тываның чөөн талазында Тожу кожуунга чедир аңгы-аңгы черлерге амыдырал-чуртталгазының аайы-биле ажилдап, чурттап чораан. Тожунуң тайга-таскыл черинде малчын чоннуң амыдыралы-биле чоок таныжып, ивижилериниң амыр эвес ажил-ижин, амыдыралын караа-биле көрүп, ону кайгамчык солун кылдыр тоожуп бижээн. Чүгле Тожу дугайында эвес, ол төрээ чонунуң, кожа-хелбээ улусунуң амыдырал-чуртталгазының эки-багай талаларын чүрээ кежир эрттирип, чечен сөстүң уран аргазы-биле бир янзы кылдыр хуулдуруп, катап-таттынмас солун чогаалдарны бижип чораан.

Монгуш Санчыт-оолович амыдыралының сөөлгү чылдарында Кызыл

кожуунун Черби сумузунга ажи-төлүн, уйнуктарын өстүрүп, ажилдап, чурттап чораан. Ынчангаш ол чербижилериниң сагыш-сеткилинге чоок, эргим болуп артып калган. Ам бо хуннерде Монгуш Эргептин ажи-төлү, өөреникчилери, Черби ортумақ школазының башкылары өгбениң алдар-адын мөңгөжидип, ооң музей-булуңун тургузуп алгаш, чогаалчының 95 харлаан оюн демдеглевишаан, ук музейни байырлыг байдалга ажи-төлү турарлары бо.

Черби ортумақ школазының директору Марина Адыг-ооловна Доржу чыылган чонга байыр чедирип, чогаалчы аалчыларга өөрүп четтиргенин илереткеш, ук школага Монгуш Санчыт-оолович Эргептин музейин аядар дугайында чарлыкты номчуп таныштырган соонда,

Сайлыкмаа Комбу өөреникчилерге болгаш школаның башкыларына байыр чедирип, оларның бүдүрүп турар үлө-херзэн үнелеп, бодунуң өмүнээзинден школага ном-дептерлерни белек кылдыр сөңнээн. Ооң соонда Черлиг-оол Чашкынмаевич кады эдержип чораан чогаалчы өңүнүн дугайында сактышкын чугаалааш, бодунуң бижээни "Чаяанның күжү" деп балладазын көрүкчүлөргө номчуп таныштырган.

Черби ортумақ школазының өөреникчилериниң "Декей-оо" бөлүү төрээ сумузу болгаш чогаалчы Монгуш Эргептин ажил-ижин алга-ырлаан кожаңнары бараалгаткан соонда, музей-булуңун байырлыг ажи-төлүшкү — кызыл кожаа кезер езулал эгелээн. Улуг назылыг чогаалчы Чер-

лиг-оол Чашкынмаевич алгыш-йөрзү кылып, тейлевишаан, кызыл кожаа мугур сөөм хемчээли-биле үзе кез езулалды кылган соонда, чыылганнар дегелде ном-дептерлерни сонугурап көр төөгүлүг чурукка тырттырып ап турган.

Бо музей-булуңчугашты тургузар ду йында бодунуң идепкейжи санал-онаг ук школаның тыва дыл башкызы Ан Хаак Коңзайевна Сат кириген. Ол т дыл башкылары-биле эвилелдежил гаш, оон-моон янзы-бүрү материалдар чыып, Монгуш Санчыт-ооловичиниң Ч суурда чурттап чоруур уруу Чойгана М гушовна Эргеп-биле кады ажилдап, к чаар-даа аажок улуг ажилды кылып эг алганнар. Ынчангаш оларның ажил-у ам-даа хөгжүп, үлө-херзэ бүдүп, муз булуңчугашы улам-на сайзыраар бол деп күзевеишаан, бо чүүлдү доозуп ту уруглар чогаалчызының "Челер" "Хоор деп шүлүүн Силерге бараалгаттыв номчукчу.

ЧЕЛЕР "ХООРУМ"

Харлыг кыжы дүжүп келген.

Хаак оруу изеттинген.

Эрес оолдар чарыш чарлааш,

Ээлчег-биле үнүп турган.

Чеди санныг салып үндүм,

Четтирер чок ыдып ор мен.

Элээн маңааш, изиргенип,

Эгиттээрим дендеп олур.

Бузурнуруп албыккаштын,

Буттар чорбайн, буруп чорлар.

Ынчалза-даа черле турбайн,

Ыйытпышаан шошкуп ор мен.

Эртер оруум эвээш артып,

Эңмөжөк чон көстүп кээрге,

Хенертен-не хей-аът кирип,

Хере-хере шеле бердим.

Кыңгылама оруктарга

Кыйбап челер "Хоорум" дендеп,

Кышкы сооктуң чыварына

Хыраа харым тоглап чорду.

Эрес Ко

Спорт • Тыва хүреш • Спорт • Тыва хүреш

АРСЕН ОНДАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Ай санында болур хүреш маргылдаазын ноябрь 25-те эрттирер ээлчег Тес-Хем кожуунга онаашкан турган. Кожуунуң удуртулгазы чаңчыл болган маргылдааны Херел спорт залына кончуг солун чаартылгалыг бедик деңгелге эрттиргеннер.

85 килге чедир 110 мөге хүрешкен түңнелинде Сүт-Хөл кожуунуң мөгези Аржаан Ондар шүүлген, үжүүрүн Чөөн-Хемчик кожуунуң аныяк мөгези Кежик Ооржак алган. Үш дугаар черге Улуг-Хемден Сайын Мижит-Доржу биле Сүт-Хөлден Каң-Болат Куулар төлөптүг болганнар. 5-8-ке чедир шаңналдыг черлерге дараазында мөгелер кирген: Алдын-Сай Оодай (Өвүр), Очур Намдал (Тес-Хем), Эртине Сарылар (Барыын-Хемчик), Айдың Саң-Хөө (Эрзин).

Улаштыр маргылдааның тулган тиилекчизин илередири-биле, 89 мөгениң аразына хүреш эгелээш. Оларның аразында 2 чаан Эрес Кара-Сал, Сайын-Белек Тютюш, 2 арзылаң мөге Ай-Демир Монгуш, Седен-Очур Кара-Сал, начыннар Начын Кунгаа, Отчугаш Тежит, Аңгыр Куулар хүрешкеннер.

Бешки салыгда 8 шыырак мөге аразына хончу хүрежинге начын мөге Сылдыс Монгуш чаан мөге Сайын-Белек Тютюштү база Чөөн-Хемчиктен Арсен Ондар Начын мөге Отчугаш Тежитти, начын мөге

Арсен Ондар (Ийме), Отчугаш Тежит (Өвүр).

Аңгыр Куулар Чөөн-Хемчиктен Динар Ооржакты, арзылаң мөге Седен-Очур Кара-Сал чаан мөге Эрес Кара-Салды октааш, 4 шыырак мөгениң санынче киргеннер.

Дөрт шыырак мөгелерниң хүрежинге Седен-Очур Кара-Сал Өвүрнүң мөгези Аңгыр Кууларны база Арсен Ондарның онаанга Сылдыс Монгуш содааның баан чежип октатканын илереткен.

Тулган тиилекчи дээш хүрешке дуржулгалыг арзылаң мөге Седен-Очур Кара-Салды хончу хүрежинге ачыр-дачыр тутчуп тургаш, түңнелинде

Улуг мөгелер аразына шүүлген Арсен Ондар.

Кожуун чагырыкчызы Толбан Самдан шүүлген мөгелер-биле.

Арсен Ондар октааш, шүүлгүнген. Маргылдаага 1-ден 8 дугаар шаңналдыг чер кирген мөгелерни кожуунуң чагырга чери медальдар, хундүлүг бижиктер база доктааткан акша шаңналдарын тывыскан.

Маргылдааның тускай шаңналдарын дараазында мөгелерге тиилелгеже чүткүп дээш Таңдыдан Тайлуун Оюнга, эки халдакчы дээш Тес-Хемден Оттук Тараачыга, чараш дөвү дээш Өвүрден Айдыс Кууларга эң эки аарыкчы дээш тускай шаңналды Дус-Дагдан Хеймер-оол Сундуйга тывыскан. Дараазында декабрь 23-те болур ай хүрежин Эрзин кожуун хүлээнип алган.

Алексей ЧЫМБАЛ-ООЛ

Арслан АРАКЧААНЫН тырттырган чуруктары.

«Шын» төрүттүнгөн хүнү

УЛУГ БЕДИКТЕРГЕ
ЧЕДИП, ӨЗЕР-ЛЕ
БОЛЗУН!

Ноябрь 22-де Иелер хүнүгө тураскааткан республика чергелиг байырлыг хемчеглерниң дээрзи – «Ава» солунун беш чыл болган оюн демдегдэни болур.

Алар дег тура-соруктуг, идепкейлиг улус кайда. Ол кезээ Тыва үндэзин култура төвүнүн консулгалыг оон харысалгалыг ажилдакчызы, ат-танчы, артист Надежда Даржаа чыылган үйлөң-ээлдек уткуп, чылы-биле хүлээп алган. «Хөгжүмчү» ансамблдин удуртукчузу, хоочун Валентина Тоорукпаевна Ондар ансамблиниң

Раиса САТ.

ери-биле чыылган чонга аян тудуп бараалгаан. Бикада билдингир харысалгалыг удуртук-солунун номчукчулары, бижикчилери сүттүг аартап олтура, таваар хөлүндө-ле чугалажып, өржүп, ужуражып танышканнар.

Илейниң хүндүлүг аалчылары, деткичилери, аң-сурагылыг херээженнери – Анай Балчыра-оол, Сара Монгушова Ооржак, Лариса Сыла Монгуш, Вера Владимировна Хертек, Ольга Дамдына, Антониде Доржуевна Ондар, Галина Тоорукпаевна Ондар дээш өскелерни-даа рап-биле адап болур.

Ун чырык черге көстүп келгеш, номчукчуларга аа билдингир, четтикпейн манаар ынак солпарганындан бээр беш чыл оюн демдегдэниг кезээге сөс алгаш, оон редактору Лидия «Номчукчулар база бижикчилер – солунун кол», быжык чөлөңгичи. Республиканың ырак-чоок нарынды чурттап турар иелер солунун арнын аш-сеткилин, дүвүренчиги социал айтырыглар онда бодаалдарын, арга-дуржулганын солчуп, ттарын деткижи, харылзажып турар. Бо ба-хемчег чүгө чер-чуртунун, тыва чонунун келир ээш сагыжы аарып чоруур удуртукчуларның, ның деткимчези болгаш киржилгези-биле эртип – деп онзалап демдегеди.

«А» солунун байырлалыгга ыраккы Мөңгүн-ан келген мурнакчы хойжу, сарлыкчы Анна Юнова Хомушкү сценага сөс ап чүве чугалааш, ликаның бүгү иелеринге кадыкшылды, ажи-араш аажы-чаңга, келир үениң ажил-ишчи, эр-пилгиг кижилери кылдыр өстүрүп кижизидерин,

кадык чаагай амыдыралды йөрээл сөстөр-биле алган курайлаан. Бо аваның чечен-мергенин, дыл-домааның чымчак, чаражын бодум хуумда магадап көрдүм. «Шын» база «Ава» солуннар – бистиң ынак солунна-рымыс! Оларны чагыдып алынар! Солунчуларга изиг байыр!» – дээрге, кайгамчык болду. Редакторнун чугаазында дег, амгы бедик технологиялар үезинде кижилер телевизор, интернет база соталыг телефон-биле чардыгар, ужуражып, арын көржүп чугалажыры ховартап бар чыдары харааданчыг.

Солун, телевизорда дег, бижип турар авторларның арнын көргүзөр эвес, ынчангаш ук кезээге келген номчукчуларның доктаамал айтырар, «көргөн бол-за, чугалаашса» дээн күзели бүдүп, шажын-чүдүлгө өөредин суртаалдап, номнардан номчаан билгилери-биле үлешкеш, хөй-хөй номчукчуларның сонургалын чаалап алган Шыдыраа Ондар сценага үнүп келди. «Шыдыраа Делгер-оолович – хоочун тудукчу, бодун үргүлчү бөдүүн кижини деп таныштырар. Шынында ол билер, сайгарар, очулдуурар, номчуттунар талазы-биле дээди эртемниг академик чыгыс ханы бодаалдар-лыг, делгем көрүштүг кижини» деп, Лидия Херлиевна чугалаар чораан.

Тыва Республиканың Хоочуннар чөвүлелиниң даргазы Сагаан-оол Кызыл-оолович Долгар, Кызыл хоорайның Хоочуннар чөвүлелиниң даргазы Ольга Кыргыс-оол Дамдын чыылган чонга байыр чедиргеш, солунун кол редактору Лидия Иргитке бүгү-российжи күш-ажылдың хоочуннар организациязының дээди шаңналы – Хүндүлелдин хөрөк демдээн база Евдокия Кечилековна Артай-оолга Хүндүлел бижикти тывыскан.

ТР-ниң Херээженнер чөвүлелиниң даргазы Людмила Салчак хөй-ниитичи, үлөгерлиг авалар Вера Даландайга (Эрзин), Татьяна Акша-оолга кызымаккай күш-ажылы дээш хүндүлел бижиктерни тывыскан.

Байырлыг кезээге шаңналдар, белек-селек арбын болганы база онзагай. Тывада ажил-ижи, ады көскү, социал адырны эки билер херээжен удуртукчу, хөй ажы-төлдүг ава Сара Монгушова Ооржак бодунун өг-бүлезиниң болгаш уруг-дарыының мурнундан ча-гаа хавыгга акшаны суккаш, аттарын бижээн: Андрей Ооржак, Рада Ооржак (Монгуш), Сайлана Сарыглар база Раиса Монгушова Сат. Сара Монгушовнаның арга-дуржулганы бедик, чон дээш сеткилинден аарып чорууру, ам-даа ие-чаш дээш көрүжүнүн чылыс хып чорууру көскү – чүү херегин айтырып, «Ава» солунга канчаар дузалап болурун, ажилдаарыгга таарым-чалыг байдалды тургузары, херээжен чон ортузунга солунун улуг ужу-дузалыгын айтып, ажилдаар кабинет, олурар сандай, стол безин чугула боорун эскерип, чугалап турду.

ТР-ниң Күш-ажыл яамызы сезен ажыг харлыг авалар Көк-кыс Донгак, Анзатмаа Монгуш база Серенада Соскарбаага ачы-буян деткимчезин көргүскен. Бүгү Россияның Тывада Инвалидтер ниитилелиниң даргазы Антониде Ондар солунун идепкейлиг бижикчилери С. Соскармаа база Г. Маспык-оолга өртектиг белектерни тывыскан. «Өлчөй» садының директору Ольга Ничиновна Нурсат солунун авторлары Шыдыраа Ондар, Наталья Иргит, Вера Кара-Салга белектерни сөңнээн.

Тываның аңгы-аңгы булуңнарындан келген аал-чыларны «Ава» солунун буяныг өңүктери Карина Демдек, Алевтина Адышаа, Ольга Дамдын, Вера Кара-Сал, Лариса Монгуш, Валентина Ондар, Евдокия Артай-оол изиг сүттүг шай, боттарының быжырган чаа-гай пирог, пицца болгаш боорзактары, конфета-чигир-биле хүндүлээннер. Тываның ат-сурагылыг херээжен сайгарлыкчызы, Кызылдың хлеб заводунун директору Вера Владимировна Хертек чаагай пирожное кылы-ларын столга салып, деткичилээн.

Хөй-ады бедик, олут орбас кезээ, чараш чаңыг херээжен чонун солуну «Ава» моон сонгаар-даа улуг-улуг бедиктерге чедип, өзер-ле болзун!

Галина МАСПЫК-ООЛ.
Кызыл хоорай.

Байырлалдың киржикчилери.

Бистиң бижикчивистиң интервьюзу

ЭҢ ААР
ӨРТЕКТИГ
ӨӨРҮШКҮ

Бир-ле улуг чо-гаалчының бижээни кай-гамчык чараш сөстери бар: «Тывада кандыг хем-нер чок дээр ону: улуг, бичии, дажыг, сыык!», «Тывада кандыг даглар чок дээр ону: бедик, чавыс, кадыр, сүвүр!», «Тывада кандыг чогаал-чылар чок дээр ону: улуг, аныяк, ат-сурагылыг, ал-дар-аттыг...!».

Шак бо сөстөргө мен база ушкакжып, «Тывада кандыг талантылыг кижилер чок дээр ону: ажил-ишчи, салым-чаян-ны!» дээр мен. Чаялгалыг боорда, эң тывызык, шыгжат-тыг талантылыг.

Валерий САРЫГ-ООЛ.

Шак-ла ыңдыг тывызыксыг кижилерниң бирээзи Вале-рий Петрович САРЫГ-ООЛ деп санаар мен. Ол Барыын-Хемчик кожунун чурумал-дыг чараш Эрги-Барлыкка төрүттүнгеш, ында-ла ажил-дап, чурттап чоруур. Бөдүүн, чугаакыр, кайгамчык солун хөөрээр кижилерниң бирээзи. Тывавыста шак мыңдыг ховар, күзели кыптыгып чоруур кижилер эвээш болгай, ынчангаш В.П. Сарыг-оол-биле чугаа-лашкаш, оон дугайында улуска таныштырып көрейн.

– Кино тыртты-рар күзөл канчап черле төрүттүнгенил, силерниң дооскан эртемиңер болгаш ажил-ижиңер кино уран чүүлүндөн көңүс ырак бол-гу дег, Валерий Петрович?

– Бичимден тура кино көөрүңге ынак турган мен. Ынчан хөй-биле катчып алгаш, көдээ суурнун клувунга барып көөр. Башкылар, ада-иелер үндүр сывырага-даа, кандыг-ла-бир арга-биле черле артып калгаш, көрүп аар турган мен. Бир солун сактыгышкын: ка-рак-шили кедер апарган мен, ону кым-даа билбес, а кино көөр үеде кедип алырымга, башкым мени танывайн баар. Эштерим: «Валераны чоп үндүрбедир, башкы?» – деп айтырарга, «Валера-даа чок кижини» – деп хары бээрге, оолдар: «Чок ында, иштинде кижини» – дээрге, башкы катап кирип келгеш, карак-шилди боорумга, демей-ле танывас турган. Чамдык солун эвес кинолар турар, чон чедир көрбейн, үнүп чоруй баар-га-даа, мен чааскаан артып калгаш, төңүжөге көрүп алыр турган мен. Кино үндүрүп турган акый безин билер, залда демей-ле чаңгыс бичии оол олурар деп. 10 класс-ка өөренип тургаш, көргөн киноларымның аттарын би-жиirimге, 3000 ажыг болган.

Эштерим бүүрөвейн: «Ындыг болза, бо кино чүү дугайында ийик?» деп айтырарга безин шуптузунун уткаын сактыр болганымны кайгааннар.

Бир катап кинода бодум кирип турар кылдыр дүжээш, оттуп келгеш, дүжүмде кинонун адын дораан сактып келген мен. 1989 чылда Постоянный-га бир садынга кире бээрим-ге, чуктан кылган бөдүүн кино-камера турган, өртээ 70 рубль. Садып алгаш, өг-бүлөмни тырттырып алгаш, чуптарымга үнүп келген. Оон эгелээш-ле чурук тырттырар «аарыгдан» аарый берген мен. А кино кылдыр тырттырарын Алтайга өөренип тургаш, студент тудуг отрядыгга чорумда, ол чер чурттуг кижиниң сүмези-биле эгелээн мен. Ол кижини база улуг идигни берген.

– Каяа-каая четкен си-лер? Кандыг шаңналдарны алгыладыңар?

– Баштай-ла Тывавыстың төвү Кызылдан эгелээн. «Дерсунун коппазыгга» 2008 чылда «Адазының оглу» деп кино-биле киришкеш, Москваже фестивальга киржир эргени чаалап ал-ган бис. Москвага база дээ-ди шаңналдыг черже кир-геш, улаштыр-ла кириш-кен фестиваль бүрүзүңге черле шаңналдыг черлер-же кирип чордувус.

– Студияңарның ады база чараш чорду ийин. Ында каш кижини хаара туттунганыл? Олардан артист болур күзелдиг азы уран чүүл талазы-биле өөренип кирген уруглар бар бе?

– «Чараш кино» деп аттыг студиявыста 50 ажыг оол-дар, уругтар хаара туттунган. Кызылдың уран чүүл коллед-жинге бир оол, кыс өөренип турдулар, ынчалза-даа янзы-бүрү чылдагааннар-биле че-дир өөренип бардылар. Оол шериг чорупкан.

– Каш кино үндүрген силер? Тарттырган киноларыңардан кайы киноңар эң-не сеткилицерге хандыр киргенил?

– Шупту 16. Оон иштин-ден 5 улуг хемчээлдиг, арт-каны кыска хемчээлдиг. Кино бүрүзүн тырттырып алырга, сагышка четпес боор. Далаш-пайн, үр чылдар дургузунда тырттырган кино «Адазының оглу» эң-не дээрзи ол.

– Амгы үеде база келир үеде планыңар, күзелиңер кандыг ирги?

– Планнарым дыка улуг. Белеткеп турар кинолары-выс 3. Ыраажылар, артистер, мөгелер, кик-бокс дугайында. Кол маадырлар – шупту шко-лачылар. Күзелим – деткичи-лер тып алгаш, төрзөн Тыва дугайында эң-не кайгамчыктыг кино үндүрүп алыксаар мен. Бүдүн делегей Тыва деп бир булуң бар деп билип, сонур-гаар кылдыр.

– Силерниң бо сонур-галыңарны изеп келген салгакчыңар бар бе?

– Оглум школачы тургаш, дузалажып турган, оон сонур-гавайн барган. Кино тыртты-рары дээрге-ле белең эвес чүүл-дүр ийин. Мен бодум сет-килимден сонургаар болгаш мынчап чор мен. Сонургал чок кижини ону ууп шыдавас, чүте дээрге кино – эң аар өртектиг өөрүшкү-дүр. Уран чүүлдүн нарын болгаш солун хевири – кино...

Марина САГДЫ
чугалашкан.
Кызыл-Мажалык суур.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

ЗООВЕТТОВАРЫ

ЗООВЕТБАРААННАР, ЭМНЕР

Кызыл хоорайның Комсомольская кудумчузунда 97 дугаарлыг албан черинин бажынында (Агроснаб, эрги орус хүрээ чоогунда) ВЕТЕРИНАРЛЫГ АПТЕКА ажыттыгынган. Ында дараазында барааннар бар:

- дагаалар чөмгөрер, суггарар янзы-бүрү хем-чээлдиг савалар;
- диис арыглары савалар;
- диис арыглары саваларның долдурукчулары;

- шупту мал-маганга, дагааларга, куштарга витаминер, микрорезментилер-биле хандырыгынган, янзы-бүрү холуксаалыг, өзүлдизинге эки немелде чөмнөр;

- малдарның чүзүн аайынга хамаарыштыр кылган витаминниг, минералдыг, өске-даа холуксаалыг чылгаар дустар;

- күске, ымыраа-сээк, таракан, клоп болгаш өске-даа курт-кымыскаа хораннары;

- саанчының холун база инектин эмин чымчадып камгалаар чаар эмнер;

- малдың чаш төлүн камгалаар эмнер;

- халдавырлыг аарыгларга удур сыкыртыр эмнер;

- кодур-маагыр, ижин курттарыга удур сыкыртыр эмнер;

- балыг эмнээр чаар болгаш чаштырар эмнер;

- ары азыраар (пчеловод) кижиниң херекселдери;

- ыттың мончарлары, баглаар илчирбелери;

- ыттарга, диистерге, далай хаваннарынга,

- дойдуларга (попугай) болгаш аквариум балыктарына,

- языты-мелегейлерге (черепаха) чиртир чөмнөр. Ажылдаар шактары: 9.00-17.00 ш.

Дыштаныр хүннери: улуг-хүн, понедельник.

Тел.: 8 923 544 39 23.

Информационное сообщение о проведении аукциона по заключению договора аренды земельного участка из категории земель — населенных пунктов

Администрация Чаа-Хольского кожууна на основании постановления «О проведении открытого аукциона на право заключения договора аренды земельного участка» № 404 от 22 ноября 2017 года извещает о проведении открытого аукциона.

Аукцион состоится 28 декабря 2017 года в 15:00 ч. в администрации Чаа-Хольского кожууна по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина 8, на 2 этаже в зале заседаний.

- предмет аукциона: заключение договора аренды земельного участка.

Лот № 1: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Даваа Булан дом 2 «а», с общей площадью 700,0 кв.м., кадастровый номер 17:14:0101025:596, разрешенное использование — для индивидуального жилищного строительства, Категория земли — земли населенных пунктов, со сроком на 20 лет.

Начальная цена — 3280 р., Размер задатка — 656 р., шаг аукциона — 164 р.

По лоту № 1 ограничений и обременений в использовании земельного участка нет.

Заявки на участие в аукционе принимаются по

рабочим дням с 28 ноября 2017 г. по 27 декабря 2017 г. в отделе по земельным и имущественным отношениям администрации Чаа-Хольского района по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина д. 8. с 9:00 ч. до 18:00 ч.

Сумма задатка должна поступить на расчетный счет организатора торгов до 18:00 ч. 27 декабря 2017 года.

Для участия в аукционе претендент должен предоставить одновременно:

- 1) заявку (в двух экземплярах) на участие в аукционе с указанием реквизитов счета для возврата задатка;

- 2) копии документов, удостоверяющих личность (для физических лиц);

- 3) нотариально заверенные копии учредительных документов и свидетельства о государственной регистрации юридического лица;

- 4) доверенность на лицо, уполномоченное действовать от имени заявителя при подаче заявки на участие в торгах;

- 5) документы, подтверждающие внесение задатка.

Информация о торгах размещена на Интернет-сайте администрации Чаа-Хольского кожууна <http://chaa-hol.tyva.ru/> и на официальном сайте РФ для размещения информации о проведении торгов torgi.gov.ru

Информационное сообщение о проведении аукциона по заключению договора аренды земельного участка из категории земель — населенных пунктов

Администрация Чаа-Хольского кожууна на основании постановления «О проведении открытого аукциона на право заключения договора аренды земельного участка» № 405 от 22 ноября 2017 года извещает о проведении открытого аукциона.

Аукцион состоится 28 декабря 2017 года в 15:00 ч. в администрации Чаа-Хольского кожууна по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина 8, на 2 этаже в зале заседаний.

- предмет аукциона: заключение договора аренды земельного участка.

Лот №1: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Булун-Терек, местечко «Аймырлыг», с общей площадью 34582 кв.м., кадастровый номер 17:14:0701007:21, разрешенное использование — сельскохозяйственное использование, Категория земли — земли сельскохозяйственного назначения, со сроком на 49 лет.

Начальная цена — 4400 р., Размер задатка — 880 р., шаг аукциона — 220 р.

По лоту № 1 ограничений и обременений в использовании земельного участка нет.

Заявки на участие в аукционе принимаются по

рабочим дням с 28 ноября 2017 г. по 27 декабря 2017 г. в отделе по земельным и имущественным отношениям администрации Чаа-Хольского района по адресу: Республика Тыва, Чаа-Хольский район, с. Чаа-Холь, ул. Ленина д. 8. с 9:00 ч. до 18:00 ч.

Сумма задатка должна поступить на расчетный счет организатора торгов до 18:00 ч. 27 декабря 2017 года.

Для участия в аукционе претендент должен предоставить одновременно:

- 1) заявку (в двух экземплярах) на участие в аукционе с указанием реквизитов счета для возврата задатка;

- 2) копии документов, удостоверяющих личность (для физических лиц);

- 3) нотариально заверенные копии учредительных документов и свидетельства о государственной регистрации юридического лица;

- 4) доверенность на лицо, уполномоченное действовать от имени заявителя при подаче заявки на участие в торгах;

- 5) документы, подтверждающие внесение задатка.

Информация о торгах размещена на Интернет-сайте администрации Чаа-Хольского кожууна <http://chaa-hol.tyva.ru/> и на официальном сайте РФ для размещения информации о проведении торгов torgi.gov.ru

ХАМААТЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛЫР ДУГАЙЫНДА

2017 чылдың ноябрь 29-туң хүнүндө 10 шактан 12 шакка чедир Россия Федерациязының Истелге комитетинин Тыва Республикада истелге эргелелин удуртукчузунун бирги оралакчы Геннадий Сергеевич Кюрю Кызыл хоорайның Горная 28 дуга бажыныга хамаатыларны хүлээп алыр. Хүлээп алыр чери Кызыл хоорайда истелге килдизи.

ХЕВИСТЕР ЧУП ТУРАР

чедирилгелиг

ПЕНСИОНЕРЛЕРГЕ ЧИИГЕЛДЕ — 10 ХҮН

Харылзажыр телефону: 8-923-545-4084

АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, Магистральный кудумчузу, бажың 28. ЧИИГЕЛДЕ сентябрь 1-ден декабрь 31-ге чедер.

ООО «Магистральная». ОГРН 1161719051

Чурттаарыга, саарлыкчы ажылдар чорудурунга эптиг, ИЙИ ӨРЭЭЛДИГ, 4 каът бажың квартираны дарый садып тур. ЧИИГЕТКЕ ӨРТЕК-БИЛЕ. Адреси: Кызыл хоорай, Правобережная кудумчузу, бажың 30 кв. 18.

Тел. 8-923-389-8887, 8-923-263-5028

Ие кижиге төлүн ышкынып алыры дыка-ла берге-дир

Ие кижиге, уруумну дээш ыглап-сыктап,	Төлөптүг сен, угаанныг сен
Уе-човуур човулаңны	Мактап ханмас
Удаажырап, айлар, хонуктар	чарашпайым сен
Уруун сактып, ийлеп чоруур.	Унгеш, олчаан келбейн бард
Авазының ынак уруу,	Уш уруун сени манап,
Ажыт кирип канчаарың ол.	Хаалгадан кирип кээриң
Чер чоруур үнер хүнүң	Кажанда-даа манап чорлар.
Четтикпейн далажыпкаш,	«Адың бажы» ыңдыг дүргө
Хамык улус аразындан	Аныяндан чүгө хойду?
Кара чааскаан бурганнадың.	Катап-катап бодаарымга,
	Харааданчыг, чоктанчыңың
Ажы-төлүң, алган эжин,	Чедир кылбаан ажыл-ижин
Ада-иен, угбаң, дуңмаларың	Четче кылып четтикпейн,
каапкаштың,	Караңгы соок өртемчейге
Дириг кижиге чедип болбас	Канчап черле шилчий берди
Дидиренчиг соок черге	
Кара довурак шугланыпкаш,	Черниң довураа шуглааң
Караң көрбейн чыдып алдың.	болзу
Чараш уруум, күжүр кызым	Чечек болуп үнүп кээр сен
Чааваларың, акың, угбаң,	Узун уйгуң уду, уруум!
дуңмаларың	
Чаңы чараш дуңмазы чордун	Авазы Алефтина
Төрөлзирек, хөй эш-өөрлүг	Төвө-Хөй

Бистиң эргим, хүндүлүг башкыыс Валентина Бадыева КАВАА ноябрь 21-де хенертен аарааш, дөргүл-төрелинден, чок кижилеринден, эш-өөрүндө чарлып чоруткан.

Ооң харысалгалыг кызымаккайын, иденкейлиг төлөптүг төрзүн суурунун база Эрзин кожунунуң чону билир.

Валентина Бадыева Каваа Россия Федерациязының өөредилгезинин Хүндүлүг башкызы, Тыва Республиканың өөредилге яамызының, Тыва Республиканың Дээди Хуралының база хөй-хөй шаңналдарның эдилекчизи.

Төрзүн Тывазына уттундурбас изин арттырган хоочу башкыларның бирээзи. Ооң дузаарга, эвилең биче сеткилди аажы-чаңы толуг томаанныг окур-хевир чок болгаш ону билгичжилеринге мөңгөде артар.

Дуңмаларыңа, дөргүл-төрелинге, эш-өөрүңгө ханы кажыыдагы төрзүн школазының коллективи илередип тур бис.

солунуң сайтызы: //shyn.ru

электроннуг почтазы: shyntuva@mail.ru shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 11844 экз. Үндүрүлгениң тиражы: 3948

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.

Кол редактор
А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100, каб.: 29-32

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А.С. Шююн — 2-01-35.
Кол редакторнун оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар
Д.С. Монгуш — 2-17-91.

Секретарь В.М. Чактар — 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Н.Б.-Б. Оюн, Н.К. Санчай-оол,
А.А. Лагбы) — 2-18-10.

РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:

Нийтилер-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. А. Ондар).
Экономика, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый (редактору А.Н. Соян).

Социал айтырыглар (редактору Н.С. Эргел, корр. Ш.Н. Ховалыг) — 2-17-94.
Культура, чогаал, медээлер база спорт килдизи (редактору Э.Н. Кол).
Очулга (редактору Д.И. Чыдым, очулдурукчу А.К. Ооржак).

Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.

Расч. счет № 40603810900004000277
Корр. счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465
КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва»
г. Кызыл.

Харылзаа, информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырыга хайгаарал талазы-биле
Федералдыг албаннун Тыва Республика
талазы-биле эргелели «Шын» солуну
2012 чылдың декабрь 3-те бүртүкзэн.
Херенгилдин дугавы — ПИ № ТУ17-
00068.

Солуну «Тываполиграф» ААН-ге парлан.
(Кызыл, Шетинин болгаш Крайченко, 1).
Солунда парлаттыг материалдарның
торларының бодалдары редакцияның туруж-бис
дүүшөйүн барып болур. Айыттыгын саннары болгаш
өске-даа фактылары, дындадыгылары дээш авторлар
боттары харылаар.

Чаңдылга индекс: хуу кижилерге — 11530,
организацияларга — 31730
Солун неделяда үш катап үнер.
Хемчазли 3 парлаар ама.
Номери парлалгаже дужааны:
график азуугар — 21.00, хөрөк кырында — 18.00.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгав.